

Świat w literackim zwierciadle. Realizm w prozie XIX w.

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Honoré de Balzac, *Ojciec Goriot (fragmenty)*, tłum. Tadeusz Żeleński-Boy, Warszawa 1975.
- Źródło: Gustave Flaubert, *Pani Bovary (fragmenty)*, tłum. Aniela Micińska.
- Źródło: Émile Zola, *Nana (fragmenty)*, tłum. Zofia Karczewska-Markiewicz.

A photograph of a wine glass filled with a dark liquid. The glass reflects a warm sunset scene with orange and yellow light. In the background, there are blurred lights and a dark blue sky. A black rectangular box with white text is overlaid on the middle of the image.

Świat w literackim zwierciadle. Realizm w prozie XIX w.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Problemy rodzącego się kapitalizmu najwcześniej, bo już w pierwszej połowie XIX w., zaczęli opisywać i analizować pisarze francuscy. Zmiany społeczne oraz obyczajowe, które zapoczątkowała rewolucja 1789 r., znalazły odbicie na kartach powieści tworzonych przez czołowych prozaików francuskich XIX w., m.in. Honoré de Balzaca i Gustave'a Flauberta.

Twoje cele

- Omówisz wybrane teksty kultury jako dzieła realistyczne.
- Scharakteryzujesz sposób kreacji świata przedstawionego w powieściach *Ojciec Goriot* i *Pani Bovary*.
- Zinterpretujesz wymowę obrazu Augusta Renoira, określając konwencję, w której został namalowany.

“

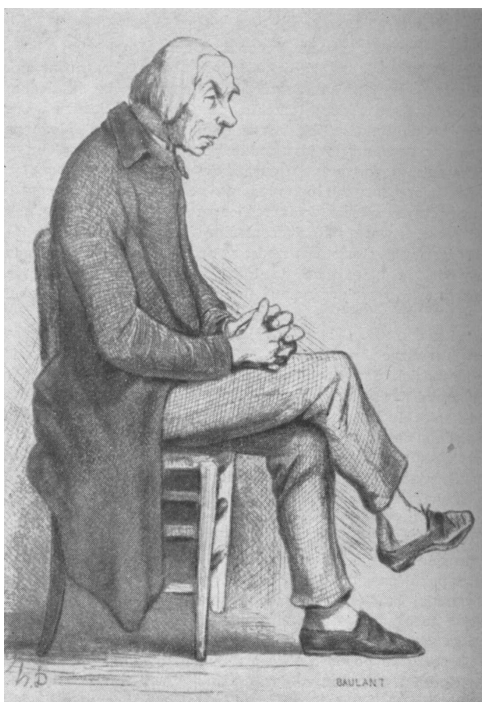

Honoré de Balzac (1799–1850) – powieściopisarz francuski, autor monumentalnego cyklu powieściowego *Komedia ludzka* (1829–1847), do którego należy *Ojciec Goriot* (1835). W *Komedii ludzkiej* Balzac sportretował społeczeństwo francuskie pierwszej połowy XIX w.

Źródło: domena publiczna.

((Honoré de Balzac

Ojciec Goriot (fragmenty)

Rastignac starał się zapoznać z dawnym życiem ojca Goriot i zebrał niewątpliwe dane, streszczające się mniej więcej w tym:

Jan Joachim Goriot był przed rewolucją prostym robotnikiem w handlu mąki, zdatnym, oszczędnym i dość przedsiębiorczym, aby kupić interes swego pana, którego los uczynił ofiarą pierwszych

rozruchów w 1789. Osiedlił się przy [ul. Jussienne](#), blisko hali zbożowej, i miał ten zdrowy

rozsądek, że przyjął prezydenturę sekcji, aby zyskać dla swego przemysłu protekcję najwybitniejszych figur owej [niebezpiecznej epoki](#). Roztropność ta była początkiem jego fortuny, która zaczęła się w dniach nieurodzaju, fałszywego lub prawdziwego, będącego przyczyną olbrzymiego wzrostu cen zboża w Paryżu. Lud dusił się u bram piekarzy, gdy pewne osoby znajdowały bez kłopotu bułeczki i ciasta u pasztetników. W ciągu tego roku obywatel Goriot zebrał sumy, dzięki którym mógł później uprawiać handel z całą przewagą kapitału; zdarzyło mu się to, co się zdarza ludziom posiadającym jedynie specjalne zdolności: mierność ocaliła go. Zresztą, ponieważ majątek jego wyszedł na jaw dopiero w chwili, gdy bogactwo nie przedstawiało już niebezpieczeństwa, nie obudził niczyjej zazdrości. Handel zbożem pochłaniał całą jego inteligencję. Kiedy chodziło o zboże, mąkę, [poślad](#), o rozpoznanie ich jakości, pochodzenia, o przechowanie zapasów, przewidywanie kursów, wróżbę obfitości lub ubóstwa zbiorów, wystaranie się o produkty o niskiej cenie, zaprowiantowanie się na Sycylii, na Ukrainie – Goriot nie miał równego sobie. Patrząc nań, jak prowadzi interesy, jak tłumaczy prawa eksportu, importu, jak wnika w ich ducha, chwytą braki, uznaloby się go za ministerialną głowę. Cierpliwy, czynny, energiczny, wytrwały, szybki w interesach, miał rzut oka wręcz orli, uprzedzał, przewidywał, wiedział, ukrywał wszystko; dyplomata w pomysłach, żołnierz w wykonaniu. Wyszedłszy ze swej specjalności, ze swego prostego i ciemnego sklepu, na którego progu wystawał w godzinach bezczynności wsparty o framugę, stawał się z powrotem tępym i grubym robotnikiem, niezdolnym pojąć żadnego rozumowania, nieczułym na przyjemności duchowe, człowiekiem, który zasypia w teatrze, jednym z owych paryskich [Dolibanów](#), silnych jedynie w głupocie. Te natury są prawie wszystkie podobne do siebie. Prawie u wszystkich znajdziecie w sercu jakiś szczytny

sentyment.

Dwa wyłączone uczucia wypełniły serce handlarza mąki, pochłoneły cały jego sok, jak handel zbożem zużywał całą jego inteligencję. Żona jego, jedyna córka bogatego rolnika z [Brie](#), stała się dlań przedmiotem ubóstwienia, miłości bez granic. Goriot podziwiał w niej naturę delikatną a silną, tkliwą a wdzięczną – przeciwieństwo jego własnej. Jeśli istnieje jakie uczucie wrodzone sercu człowieka, czyż nie jest nim duma z opieki roztaczanej bez przerwy nad słabą istotą?

Dołączcie do tego miłość, ową żywą wdzięczność szczerych dusz dla źródła ich rozkoszy, a zrozumiecie wiele osobliwych zjawisk. Po siedmiu latach szczęścia bez chmurki Goriot, nieszczęściem dla siebie, stracił żonę: zaczynała i poza sferą miłości zdobywać na niego wpływ. Może byłaby uszlachetniła tę ciężką naturę, może byłaby tchnęła w nią zrozumienie świata i życia. W tych okolicznościach uczucia ojcowskie rozwinęły się u Goriota niemal do obłędu.

Przywiązanie swoje, zawiedzione przez śmierć, przeniósł na dwie córki, które zrazu zadowolili wszystkie jego uczucia. [...]

Wychowanie córek było oczywiście niedorzeczne. Posiadając przeszło sześćdziesiąt tysięcy dochodu, a wydając na siebie ledwie tysiąc dwieście, Goriot znajdował szczęście w tym, aby zadowalać kaprysy córek. Najwyborniejsi nauczyciele kształcili je w talentach znamionujących dobre wychowanie. Miały damę do towarzystwa: szczęściem była to osoba rozumna i taktowna; jeździły konno, miały powóz, żyły niby kochanki starego magnata. Starczyło im wyrazić najkosztowniejsze zachcenia, aby ojciec czym prędzej je zaspokoił; w zamian za swe dary żądał jedynie pieszczot. Goriot stawiał córki w rzędzie aniołów, oczywiście o całe niebo wyżej siebie: kochał w nich – biedny człowiek! – nawet zło, które mu czyniły. Skoro dorosły, pozwolił im wybrać mężów wedle upodobania; każda miała w posagu połowę ojcowskiego majątku. Anastazja, która pięknnością swoją zawróciła głowę hrabiemu de Restaud, miała popędy arystokratyczne; opuściła dom rodzinny, aby wejść w wysokie sfery. Delfina lubiła pieniądze: zaślubiła Nucingena, bankiera niemieckiego

pochodzenia, świeżo upieczonego **barona Stolicy Apostolskiej**. Goriot pozostał handlarzem mąki. Niebawem córki i zięciów zaczęło razić, iż stary zajmuje się dalej tym przemysłem, mimo że to było całe jego życie. Zniósłszy przez pięć lat nalegania, zgodził się wreszcie wycofać z kapitałem osiągniętym ze sprzedaży sklepu oraz z zysków ostatnich lat. Kapitał, oszacowany przez panią Vauquer, u której Goriot się osiedlił, mógł przedstawiać osiem do dziesięciu tysięcy renty. Zagrzebał się w tym pensjonacie pod wpływem rozpacz, w jaką popadł, widząc, iż córki z rozkazu mężów nie tylko odmówiły goszczenia ojca u siebie, ale nawet przyjmowania go jawnie.

Źródło: Honoré de Balzac, *Ojciec Goriot (fragmenty)*, tłum. Tadeusz Żeleński-Boy, Warszawa 1975.

Którzy bohaterowie powieści Honoré de Balzaca zwrócili twoją uwagę? Przedstaw ich najbardziej wyraziste cechy.

1

2

Pensjonat pani Vauquer i jego mieszkańcy – skomentuj, w jaki sposób z opisu miejsca można wyczytać informacje o losach zamieszkujących je ludzi.

3

Na podstawie całego utworu odtwórz w kilku punktach najważniejsze wydarzenia z życia ojca Goriot.

4

Przedstaw relacje łączące ojca Goriot i jego córki. Z czego te relacje wynikały, co je

uksztaltowało?

Na czym polega życiowy dramat ojca Goriot?
Kto, według ciebie, ponosi winę za dramat bohatera?

5

6 Jaką rolę w powieści odgrywa Vautrin? Jak wpływa on na losy innych bohaterów? Jak ocenia świat, w którym żyje?

Eugeniusz Rastignac dopiero wchodzi w dorosłe życie. Jakie drogi ma do wyboru? Czym kieruje się przy podejmowaniu decyzji? Skomentuj jego słowa i działania przedstawione w ostatnich zdaniach powieści.

7

8 Sformułuj problemy poruszone przez Balzaca w Ojcu Goriot. Które z nich, według ciebie, pozostały do dziś aktualne? Ułóż je w kolejności odzwierciedlającej ich znaczenie dla ciebie.

Uogólnij wszystkie spostrzeżenia i rozważ problem: W jakim stopniu człowiek może kształtować własne życie? Na co ma wpływ, a co od niego nie zależy?

9

((Gustave Flaubert

***Pani Bovary* (fragmenty)**

Karol zabrał się do palenia. Palił, wysuwając wargi, spluwając co chwila i za każdym zaciągnięciem się odchyłał głowę.

– Zaszkodzisz sobie – rzekła pogardliwie.

Położył cygaro i wybiegł pod pompę wypić szklankę zimnej wody. Emma chwyciła cygarnicę i rzuciła ją szybko na dno szafy.

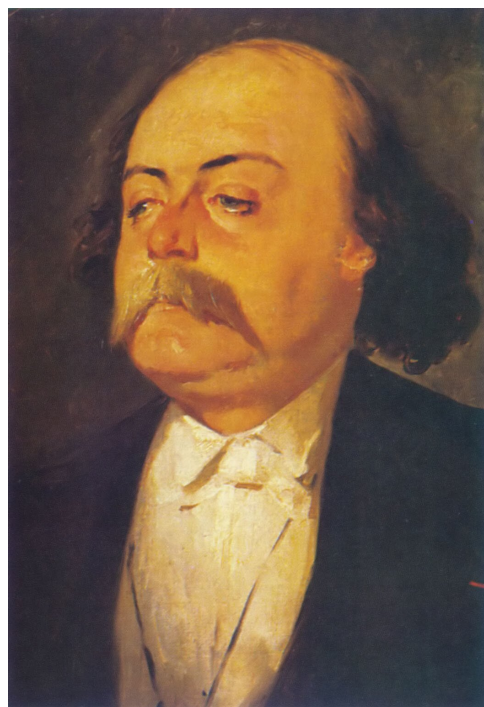
Nazajutrz dzień dłużyl się jej.

Spacerowała po ogródku, tam

i na powrót, wciąż po tych

samych alejkach. Przystawała

przed szpalerem drzew owocowych, przed rabatkami, przed gipsową figurą księdza i ze zdumieniem przyglądała się tym wszystkim tak dobrze znanym rzeczom. Jakże ten bal wydawał się już daleki! Któż to rozciągnął tę wielką przestrzeń między onegdajszym rankiem i dzisiejszym wieczorem? Wyprawa do Vaubeyssard zrobiła wyrwę w jej życiu, podobnie jak burza, która czasem w jedną noc potrafi wyłobić w górach niezgłębione szczeliny. Nie buntowała się jednak. Schowała z pietyzmem w komodzie piękną suknię i nawet atłasowe pantofelki o podeszwie poślódkowej od wosku posadzki. Serce jej, jak one, otarłszy się o bogactwo, powlekło się czymś, co nie miało się już nigdy zetrzeć. Wspomnienie balu stało się ulubionym tematem jej rozmyślań. Co środę budząc się, mówiła: „Ach! tydzień temu... dwa tygodnie... trzy tygodnie temu byłam tam!”. Z czasem rysy widzianych twarzy zatarły się w jej pamięci, zapomniała melodii **kontredansa**, nie widziała już tak wyraźnie salonów i liberii; szczegóły znikły, ale żal pozostał. [...]

Eugène Giraud, *Portret Gustava Flauberta*

Gustave Flaubert (1821–1880) – powieściopisarz francuski. Jego utwory odzwierciedlają dążenie do najwyższej doskonałości formy i języka przy możliwie największym obiektywizmie opisu

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Kupiła sobie plan Paryża i wodząc końcem palca po mapie, wędrowała po stolicy. Spacerowała po bulwarach, zatrzymując się na każdym rogu, pomiędzy kreskami ulic, przed białymi kwadracikami znaczącymi domy. Wreszcie przymykała znużone powieki i w mroku chwiały się przed jej oczyma targane wiatrem płomienie lamp gazowych i opadały z łoskotem stopnie karet przed portykami teatrów.

Zaabonowała dwa pisma kobiece „Koszyczek” i „Sylf Salonów” i pochłaniała, nie opuszczając ani linijki, wszystkie sprawozdania z premier teatralnych, z wyścigów, z balów. Interesowała się debiutem jakiejś śpiewaczki, otwarciem nowego magazynu. Znała nowe mody, adresy dobrych krawców, dni spacerów w [Lasku Bulońskim](#) i przedstawień w operze. Studiowała w powieściach [Eugeniusza Sue](#) opisy wnętrz. Czytała Balzaca i [George Sand](#), szukając w nich złudnego zaspokojenia własnych pragnień. Nawet przy stole nie rozstawała się z książką. Karol jadł, mówił coś do niej – ona przewracała stronicę. A przy lekturze wracało wciąż wspomnienie wicehrabiego. Szukała podobieństwa między nim a urojonymi bohaterami romansów. Z czasem krąg, którego był ośrodkiem, zaczął się rozszerzać i promienna aureola, oddalając się od jego twarzy, oświećliła inne marzenia.

Paryż, rozleglejszy od oceanu, lśnił przed jej oczyma skąpany w złocistym blasku. Życie, rojące się w tym mrowisku, dzieliło się jednak na odrębne części, zamykało w określonych obrazach. Emma dostrzegała jedynie dwa czy trzy, które przesłaniały jej pozostałe, i które uważała za pełny wyraz całej ludzkości. Świat ambasadorów kroczył po lśniących posadzkach zwierciadlanych salonów, wokół owalnych stołów, przykrytych aksamitną serwetą ze złotymi frędzlami. Były tam suknie z trenami, wielkie tajemnice i niepokoje ukryte pod maską uśmiechów. Potem przychodził świat bladych księżniczek: wstawano tam o czwartej; kobiety, biedne anioły, nosiły halki przybrane szwajcarskim haftem, a mężczyźni, zapoznani geniusze o pozorach lekkoduchów, zajeżdżali konie dla rozrywki,

spędzali sezon letni w , a wreszcie, po czterdziestce, żenili się z posażnymi pannami. W gabinetach restauracyjnych, gdzie ucztuje się po północy, śmiał się w blasku świec różnobarwny tłum literatów i aktorek. Byli oni rozrzutni jak królowie, pełni szlachealnych ambicji i oszałamiających upojeń. Życie ich nie miało sobie równego, zawieszone wśród burz pomiędzy niebem a ziemią, ach! jakże było wzniosłe! Reszta świata nie miała określonego miejsca, była zagubiona, nie istniała. Zresztą im bliżej coś jej dotyczyło, tym bardziej się od tego odsuwała. Zdawało jej się, że wszystko, co ją otacza: nudna wieś, bezmyślni jej mieszkańcy, całe to przeciętne życie, jest wyjątkiem, jakimś szczególnym przypadkiem, w który wpłatała się nie wiedzieć czemu, podczas gdy wokół niej, jak okiem sięgnąć, rozciąga się kraina szarów i upojeń.

Źródło: Gustave Flaubert , *Pani Bovary (fragmenty)*, tłum. Aniela Micińska.

Jak przebiegało życie Emmy Bovary? Jakie etapy można w nim wyodrębnić? Dlaczego udział Emmy w balu był dla niej wydarzeniem przełomowym?

1

2

Jak można scharakteryzować małżeństwo Emmy i Karola? Jak je oceniał Karol, a jak – Emma? Z czego wynika odmiennosc tych ocen? Co, według ciebie, decyduje o udanym związku dwojga ludzi?

3

Dlaczego dla pani Bovary życie na francuskiej prowincji było przyczyną udręki?

4

Co, oprócz przestrzeni, może oznaczać pojęcie prowincji? Jakie negatywne i pozytywne skojarzenia mogą się łączyć z tym pojęciem?

5

Bohaterka uciekała od rzeczywistego życia w świat wyobrażeń. Jakie było życie w marzeniach Emmy? Skąd czerpała do nich inspiracje?

6

Czego nie akceptuje w swoim życiu bohaterka powieści Flauberta? Do czego doprowadza ta postawa?

7

Wciel się w rolę psychologa i z tej perspektywy przeanalizuj życie wewnętrzne Emmy Bovary. Przedstaw swoje ustalenia w formie notatek psychologa, który rozważa przyczyny i skutki postępowania bohaterki.

8

Jak Gustave Flaubert ukazał i ocenił romantyczną miłość?

9

Czy, według ciebie, panią Bovary można nazwać bohaterką tragiczną? Przedstaw argumenty, za

pomocą których udowodnisz słuszność swojej tezy.

10

Czego, twoim zdaniem, można się dowiedzieć o ludzkiej naturze z powieści Gustave'a Flauberta?

Część cyklu powieściowego

Akcja *Ojca Goriot* toczy się w 1819 r. w Paryżu. Balzac przedstawia **życie i obyczaje społeczeństwa francuskiego** za czasów restauracji (czyli w okresie powrotu monarchii konstytucyjnej po upadku cesarstwa Napoleona). Pisarz jest mistrzem obserwacji, analizuje obyczaje oraz relacje między jednostką a społeczeństwem. W *Ojcu Goriot* obyczajowość jest jednak tylko punktem odniesienia dla pokazania dramatu charakterów. Główne postaci tego dramatu to Vautrin, Rastigniac i Goriot, wokół których skupia się akcja powieści. To ich namiętności stanowią oś kompozycyjną utworu, to doświadczenia tych bohaterów są obrazem uniwersalnych ludzkich postaw i losów.

Tragizm czy dramat

Jeśli przyjmiemy, że tragizm jest konsekwencją starcia równorzędnych wartości, skutkiem dokonywania wyborów, z których każdy prowadzi do katastrofy, to wydaje się, że doświadczenie starego Goriota trudno nazwać tragicznym. Można by raczej mówić o dramacie starego ojca, którego miłość została przez córki odrzucona. Ów dramat wydaje się jednak, przynajmniej w części, zawiniony przez samego bohatera. Człowieka, który dorobił się majątku na handlu mąką i zbożem, nie można posądzać o brak rozsądku, a jednak miłość zagłusza wszelkie racjonalne motywacje jego działań. Historia ojca, który kocha bezwarunkowo, który dla miłości do dzieci rezygnuje z własnego człowieczeństwa, pokazuje konsekwencje chorobliwego uczucia. Miłość ojca Goriot do córek można interpretować jako swego rodzaju odmianę miłości romantycznej, obezwładniającej, odbierającej rozum, skazującej człowieka na cierpienie.

Eugeniusz de Rastignac, czyli proces demoralizacji

W powieści Balzaca ukazany został proces atomizacji społeczeństwa, czyli stopniowego rozpadu więzi między poszczególnymi jego członkami. Bohaterowie utworu to **typowi**

przedstawiciele społeczeństwa francuskiego po rewolucji. Balzac pokazuje, jak wraz z wydarzeniami roku 1789 legły w gruzach zasady, moralność, jednostkowa etyka. W konsekwencji rozwoju kapitalizmu, który nastąpił w czasach restauracji monarchii Burbonów, najważniejszą wartością decydującą o społecznym prestiżu – obok arystokratycznego pochodzenia – stał się pieniądz. Przekonuje się o tym Rastignac, który przyjeżdża do Paryża z prowincji, gdzie został wychowany w poszanowaniu dla tradycyjnych wartości. Spotkanie z „wielkim światem” i z Vautrinem prowadzi go najpierw do małych, a później – do coraz większych kompromisów. Czytelnik powieści obserwuje walkę dobra ze złem, która toczy się w duszy młodego człowieka. Rastignac zafascynowany dobrobytem i światowym życiem nie pozostaje niewinny. Wprawdzie jedynie on, wraz ze studentem medycyny Bianchonem, pielęgnuje ojca Goriot, jest obecny przy jego śmierci i odprowadza samotną trumnę na cmentarz Père Lachaise, ale przecież już tylko resztki uczciwości każą mu wypełniać te obowiązki. W zakończeniu powieści bohater kieruje w przestrzeń miasta słowa: „Teraz się spróbujemy”. Znaczący jest kontekst tej wypowiedzi: „oczy jego uczepliły się niemal chciwie [...] miejsca, gdzie żył ten wykwintny świat, do którego chciał się dostać [...]. I jako pierwszy akt wyzwania, które rzucił społeczeństwu, Rastignac poszedł na obiad do pani de Nucingen”. Bohater, powodowany żądzą posiadania i zaszczytów, rzuca społeczeństwu wyzwanie, decyduje się na walkę o zaspokojenie swoich pragnień. Można przypuszczać, że w drodze do celu będzie musiał nieraz złamać zasady, którymi dotychczas się kierował.

Nuda małego miasteczka

Gustave Flaubert w powieści *Pani Bovary* ukazał życie małego normandzkiego miasteczka. Nic ciekawego się w nim nie dzieje. Ludzie i rzeczy od lat trwają w nieziennej postaci. Wszystko spowija nuda, życie intelektualne mieszkańców jest jałowe i nieciekawe. Pisarzowi udało się oddać marazm francuskiej prowincji między innymi dzięki temu, że stworzył galerię postaci typowych. Osoby reprezentujące małomiasteczkową elitę noszą cechy zwykle przypisywane ludziom wykonującym daną profesję lub pełniącym określone funkcje społeczne. Ich wizerunki mają cechy karykatury. Bohaterowie są często albo głupi, albo cyniczni.

Pierre-Auguste Renoir, *Krajobraz z Cros-de-Cagnes*, 1912, Muzeum Narodowe w Warszawie
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Psychologia kobiety

Nudę prowincjonalnego życia szczególnie dotkliwie odczuwa tytułowa bohaterka powieści, Emma Bovary. Tę postać pisarz wykreował inaczej niż pozostałe, bo dokonał wnikliwej analizy jej psychiki. Przedstawił ją jako osobę, która pragnie urzeczywistnić romantyczne wyobrażenia o miłości i o światowym życiu zaczerpnięte z książek. Dzięki precyzyjnemu oddaniu stanów psychicznych Emmy powieść zyskuje siłę przekonywania, nie jest zwykłą historią upadku moralnego kobiety. Flaubert zainicjował tym dziełem rozwój powieści psychologicznej.

Pierre-Auguste Renoir, *La Grenouillère*

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

„Pani Bovary to ja”

Postać pani Bovary budziła wiele kontrowersji już od momentu ukazania się powieści (której zresztą Flaubert musiał bronić przed sądem, oskarżony o wywołanie zgorszenia). Z jednej strony bohaterka może prowokować i oburzać, jednak została wykreowana jako kobieta rozwiązła, matka niekochająca swojego dziecka, żona unieszczęśliwiająca męża, osoba burząca ład rodzinny. Z drugiej jednak strony – może budzić zrozumienie czy współczucie. We współczesnej lekturze bywa odbierana jako wzór kobiety, która przekraczała ograniczenia narzucane przez normy społeczne, próbowała zaspokajać swoje potrzeby i pełniej wyrażać swoją osobowość.

Flaubert w jednym z listów napisał: „Pani Bovary to ja”. Można to zdanie rozumieć na wiele sposobów, np. widzieć w tytułowej bohaterce odzwierciedlenie sposobu myślenia pisarza, który pokazuje, jak niszczące dla człowieka mogą się okazać tradycyjne normy i ograniczenia społeczne. Emma, bezbłędnie poruszająca się w świecie ustalonych zasad obyczajowych, zaczyna je przekraczać i łamać w imię, po swojemu rozumianej, wolności. A może słynne zdanie pisarza jest prowokacją? Tak jak bohaterka prowokowała i oburzała,

bo w imię marzenia o szczęściu odrzuciła tradycyjny wzorzec kobiety – żony i matki. Spór o panią Bovary nie wydaje się możliwy do rozstrzygnięcia. Wieloznaczne jest też pojęcie „bowaryzmu” wywiedzione z powieści. Oznacza ono poczucie niezgodności między własnymi oczekiwaniami a światem zewnętrznym i wynikający z tego sprzeciw wobec rzeczywistości. Nieustanna potrzeba zmiany własnej sytuacji rodzi się z nadziei, że nowe okoliczności okażą się bliższe pragnieniom.

Pierre-Auguste Renoir, *Bal w Moulin de la Galette* (1876)

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Emma – czytelniczka

W Emmie Bovary można widzieć nowe wcielenie Don Kichota. Na jej postrzeganie świata, podobnie jak w wypadku bohatera Cervantesa, ogromny wpływ mają lektury. Pani Bovary nie potrafi się zgodzić na otaczającą rzeczywistość, gdyż zbyt się ona różni od tej, którą zna z romansów. Literatura jest dla niej ważniejsza i prawdziwsza od tego, czego doświadcza w codziennej egzystencji. Emma przedkłada fikcję i romantyczne wyobrażenia o życiu nad samo życie. Czytanie powieści staje się dla bohaterki doświadczeniem tragicznym w skutkach. Lektura z jednej strony dała Emmie impuls do wyzwiania się z roli żony i matki, ale z drugiej – przyczyniła się do rozbicia jej osobowości i, pośrednio, spowodowała nieszczęście jej rodziny. Powieść Flauberta jest zatem dwuznaczna również w ukazaniu wpływu literatury na czytelnika.

Édouard Manet, *Wyścigi w Longchamp* (ok. 1867), Art Institute, Chicago

Słownik

realizm

(łac. *realis* – rzeczywisty) – w literaturze prąd spopularyzowany w prozie 2. poł. XIX w., dążący do jak najwierniejszego odzwierciedlenia świata znanego czytelnikowi z codzienności. Realiści opisywali wydarzenia, bohaterów i ich egzystencję w sposób reprezentatywny dla przedstawianej w utworze grupy społecznej

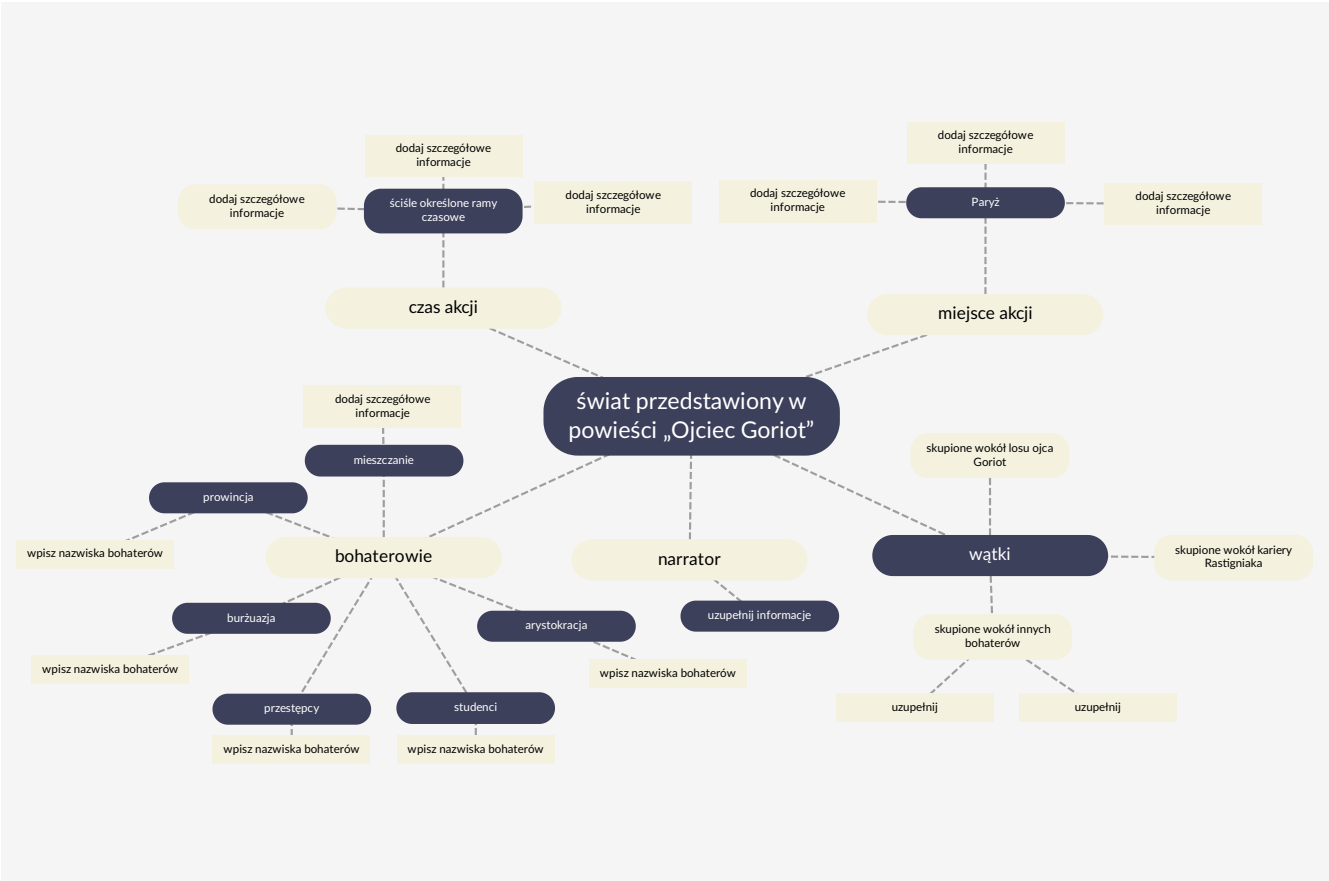
naturalizm

(fr. *naturalisme* < łac. *natura* – natura) – kierunek literacki ukształtowany w 2. połowie XIX wieku we Francji; zgodnie z założeniami naturalistów rzeczywistość w dziele literackim miała być przedstawiana w obiektywistyczny sposób; istotną rolę odgrywały motywacje biologiczne wpływające na postępowanie bohaterów literackich; do najwybitniejszych przedstawicieli tego kierunku zalicza się Emila Zolę

Mapa myśli

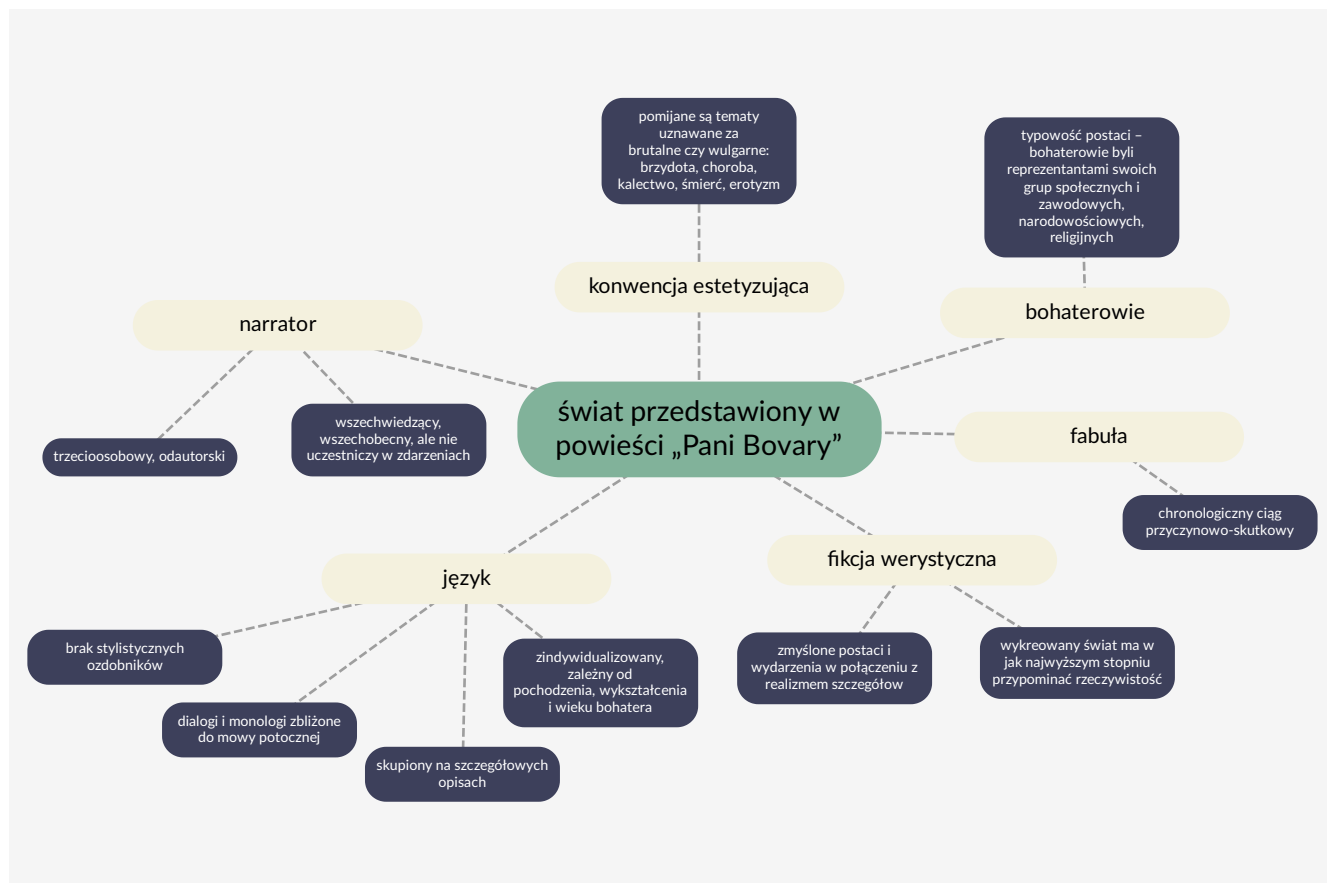
Polecenie 1

Zapoznaj się z mapą myśli dotyczącą świata przedstawionego w powieści *Ojciec Goriot*. Następnie uzupełnij mapę we wskazanych miejscach.

Polecenie 2

Zapoznaj się z mapą myśli na temat świata przedstawionego w powieści *Pani Bovary*, a następnie uzupełnij mapę odpowiednimi cytatami z tekstu.

Mapę myśli dotyczącą świata przedstawionego w powieści *Pani Bovary* opracowano na podstawie: Jakub Majkowski, *Egoiści w powieści Gustawa Flauberta pt. Madame Bovary*, „Ogrody Nauk i Sztuk” 2017/7.

Słownik

weryzm

(wł. *verismo*) – kierunek w literaturze, muzyce i sztuce włoskiej końca XIX wieku, będący odmianą **naturalizmu**; w literaturze nadający fikcji artystycznej pozory całkowitego autentyzmu, postulujący wierne odtwarzanie rzeczywistości, prawdę, **realizm**

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wyjaśnij, w jaki sposób odróżniasz sceny **realistyczne** od scen fantastycznych w dziele literackim. Podaj przykłady utworów, w których współistnieją takie sceny.

Ćwiczenie 2

Wyobraź sobie, że zamówiono u ciebie realizację filmu dokumentalnego. Kto lub co będzie jego tematem i jaka, w związku z tym, problematyka zostanie w nim podjęta? Uzasadnij przekonująco swój wybór.

Ćwiczenie 3

Podaj tytuł i wymień głównych bohaterów powieści młodzieżowej, którą dobrze pamiętasz. W jakim środowisku rozgrywały się wydarzenia tworzące fabułę tego utworu? Oceń, czy była to powieść realistyczna.

Obraz do ćwiczeń 4-8

Auguste Renoir *Śniadanie wiosłarzy* (1880–1881), The Phillips Collection, Waszyngton

Źródło: Auguste Renoir, *Śniadanie wiosłarzy*, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ćwiczenie 4

Omów scenę ukazaną na obrazie. Jaką konwencję przedstawiania świata zastosował Renoir?
Wybierz prawidłową odpowiedź.

☐ konwencja naturalistyczna

☐ konwencja fantastyczna

☐ konwencja symboliczna

☐ konwencja oniryczna

☐ konwencja realistyczna

Ćwiczenie 5

Odpowiedz na pytania. W jaki sposób artysta przedstawił zmysłowość i cielesność modeli? Czemu służy taka konwencja ukazywania ludzkiego ciała?

Ćwiczenie 6

Opisz relacje zachodzące między mężczyznami i kobietami przedstawionymi na obrazie. Co możesz wywnioskować z wyglądu i zachowania postaci? Zaznacz wszystkie prawidłowe odpowiedzi.

☐

Nie wszystkie przedstawione na obrazie osoby muszą być w jakichkolwiek relacjach, a nawet nie muszą się znać.

☐

Jedna z kobiet zdradza oznaki zniecierpliwienia rozmową z mężczyznami.

☐

I kobiety, i mężczyźni są prawdopodobnie zaprzyjaźnionymi członkami klubu wioślarskiego, o czym świadczą ich stroje.

☐

Relacje między kobietami i mężczyznami są swobodne, przyjacielskie, być może niektóre osoby łączy sympatia albo miłość. Świadczą o tym spojrzenia i mimika.

Ćwiczenie 7

Oceń prawdziwość poniższych stwierdzeń. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Obraz Renoira pobieżnie odtwarza rzeczywistość, nie można go więc uznać za realistyczny.	☐	☐
Obraz Renoira i powieści realistyczne łączy odtworzenie świata rzeczywistego.	☐	☐
Powieści realistyczne nie powstawały w czasach, kiedy tworzył Renoir.	☐	☐
Nastrój wykreowany na obrazie Renoira przeczy zasadom realizmu w sztuce.	☐	☐

Ćwiczenie 8

Określ, z jakiej perspektywy malarskiej została ukazana scena na obrazie. Jakie wrażenia może ona wywoływać u odbiorcy?

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Lewandowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Świat w literackim zwierciadle. Realizm w prozie XIX w.

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

3) rozpoznaje argumentacyjny charakter różnych konstrukcji składniowych i ich funkcje w tekście; wykorzystuje je w budowie własnych wypowiedzi;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;
2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;
6. wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:
- 3) rozpoznaje w utworach cechy prądów literackich i artystycznych oraz odczytuje ich funkcje;
- 6) rozpoznaje w utworach literackich konwencje: baśniową, oniryczną, turpistyczną, nadrealistyczną, postmodernistyczną;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omawia wybrane teksty kultury jako dzieła realistyczne,
- charakteryzuje sposób kreacji świata przedstawionego w powieściach *Ojciec Goriot* i *Pani Bovary*,
- interpretuje wymowę obrazu Augusta Renoira, określając konwencję, w której został namalowany.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;

- ćwiczeń przedmiotowych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Przygotowanie do zajęć. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Świat w literackim zwierciadle. Realizm w prozie XIX w.” Uczestnicy zajęć zapoznają się z fragmentem prozy w e-materiale: *Ojciec Goriot* oraz *Pani Bovary*. Przygotowują się do omówienia tekstu, szukając informacji na temat kontekstu historycznoliterackiego. Wybrane osoby mogą zebrać potrzebne wiadomości do wstępnego rozpoznania tekstu.

Faza wprowadzająca:

1. Wskazana przez nauczyciela osoba odczytuje treść ćw. 1 z sekcji „Sprawdź się”:
Wyjaśnij, w jaki sposób odróżniasz sceny realistyczne od scen fantastycznych w dziele literackim. Podaj przykłady utworów, w których współistnieją takie sceny.
W ten sposób uczniowie ustalają wstępnie, jakie warunki powinno spełniać dzieło realistyczne. Notują swoje ustalenia w formie mapy myśli. Nauczyciel zapowiada, że podczas lekcji uczniowie będą analizowali fragmenty XIX-wiecznych powieści, aby ustalić, czy są to dzieła napisane w konwencji realistycznej.
2. Wyświetlenie na tablicy tematu i celów zajęć oraz wspólne z uczniami ustalenie kryteriów sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Prowadzący prosi, by uczniowie podzielili się na 2 grupy; pierwsza będzie pracowała z tekstem *Ojca Goriot*, a druga z tekstem *Pani Bovary*. Pierwszym zadaniem obu grup jest zapoznanie się z odpowiednią częścią bloku tekstowego oraz sformułowanie odpowiedzi na pytania zawarte w pionowych osiach dotyczących odpowiedni

powieści Balzaka i powieści Flauberta. Po upływie ustalonego czasu liderzy grup prezentują ustalenia swoich zespołów.

2. Następnie obie grupy zapoznają się z odpowiednią mapą myśli zamieszczoną w sekcji multimedium. Grupa pierwsza wykonuje polecenie 1, a grupa druga – polecenie 2.
3. W podsumowaniu tej fazy lekcji zespoły odpowiadają na pytania: Czy *Ojciec Goriot* / *Pani Bovary* jest powieścią realistyczną? Co o tym świadczy?
Uczniowie notują swoje ustalenia w zeszytach.
4. Interpretacji obrazu Renoira *Śniadanie wioślarzy* uczniowie dokonują wspólnie. Pomocne w tym będą ćwiczenia 4-8 z sekcji „Sprawdź się” i ewentualne wsparcie nauczyciela.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie dobierają się w pary i wymieniają poglądami, dzielą się tym, czego się nauczyli.
2. Na zakończenie nauczyciel dokonuje oceny pracy wylosowanej grupy. Prosi o samoocenę uczniów dotyczącą współpracy w zespole oraz wykonanego zadania. Dokonuje oceny pracy wybranych uczniów.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćw. 2 i 3 z sekcji „Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

- Witold Bobiński, *Konteksty kulturowe w dydaktyce literatury*, w: *Polonista w szkole*, pod red. Anny Janus-Sitarz, Kraków 2004.
- Ryszard Handke, *Alfabet kultury w lekturze tekstu literackiego*, w: *Metodyka literatury*, tom 2, wybór i oprac. J. Pachecka, A. Piątkowska, K. Sałkiewicz, Warszawa 2002.
- Jakub Majkowski, *Egoiści w powieści Gustawa Flauberta pt. „Madame Bovary”*, „Ogrody Nauk i Sztuk” 2017/7.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Mapa myśli” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.